

PRZEGLĄD

ROLNICZY, HANDLOWY I PRZEMYSŁOWY

Pismo bezpłatne, wychodzące dwa razy na tydzień

przy
DZIENNIKU WARSZAWSKIM.

N^{ER} 100.

WARSZAWA — NIEDZIELA.

Dnia 11 (23) Grudnia 1855 roku

GOSTOMSKIEGO JAKÓBA

EKONOMJA ALBO GOSPODARSTWO ZIEMIAŃSKIE

dla porządnego sprawowania ludziom politycznym dziwnie pożyteczne.

(Dalszy ciąg.)

W miasteczkach, kędy pańskie stawy przyległe, aby cicho ryb mieszczanie u złodziei (pod szubienicą) nie kupowali. I ktokolwiek gdy złodzieja sposobi ryby kradzione sobie nosić nocą, o to wisieć ma jako o wolu, bo to tak wielka szkoda! — i większa, bo więcej mięsa, niż ryb, na rynek jawnie dobrzy sprzedawają... i wolno, i nie noszą w nocy, choć do miasta i nie do miasta.

Dziesiątnicy mają być na każdej ulicy.

Posłuszeństwo burmistrza ma być.

Na gwelt ktoby się nie stawiał — także u grobli jako u ognia, — winy nie przepuścić.

Ci co imiona sprzedawają w mieściech... — o tych ustawić porządek.

PORZĄDEK OKOŁO GASZENIA.

Do gaszenia mają być naznaczeni w każdym domu!.. czego kto przy ogniu ma pilnować:

Naprzód, kilkanaście (mniej i więcej wedle miasta osiadłości) mężów sprawnych, bacznych, coby rozkuzowali i rządili przy ogniu. Potem, miasto rozdzielić wedle liczby ludzi: jedni aby biegli z siekierami, drudzy z hakami, trzeci z drabinami; inni z sikawkami, z wiadry, z cebrzy. A kędy rury nie masz, wozwodowie wszyscy! — jeżeli tego mało, tedy z pewnych domów kłody z wozy i pewną liczbę każdego naczynia obrachować i postanowić. A gdy trwoga ustanie, opatrzyć: kto się stawiał, kto nie stawiał. Kto pierwej z którym naczyniem, za to wedle mieszkich dochodów meryta postanowić. Kto posłady (258), iego karać; ktoby nie był, jeszcze większa karzą (bo choęby, doma sam nie był —

(258) = spóźniony, to jest później.

jako w mieście ludzie kupieccy — tedy ma doma już tak statki jako sługę dla takiej trwogi odjeżdżać, coby w tem winien nie został).

Mają też być naznaczeni — kędy gore — którzy by złodziejstwa pilnowali, bo w ten czas kradną pospolicie złodzieje najbardziej. I tak zli ludzie najdują się, co dla kradzieży zapalają; ci kędy wiedzą o rzadzie i o dobrej sprawie, łatwiej się o złe nie skuszają.

Urząd kędy gospodarza nad zakazanie nieopatrnego około ognia i występnego baczny, lepiej go karać przed przygodą niż po przygodzie (259)

PORZĄDEK OKOŁO POWIETRZA.

Miasto na dziesiątki rozdzielić — także zaś na kopy albo na staj. Aby dziesiątnik wiedział, co się w dziewięci domiech dzieje; a kopnik albo setnik od dziesiątników — potem urząd. A to nie tylko dla moru ale i dla ognia — i dla złodziejstwa, bo złodziej nie na jednym miejscu sypia. A gdy się co stanie, każdy dziesiątnik może wiedzieć, kędy i co kto działał — i kędy spał. O lóznym ludziech dziesiątnicy mają wiedzieć;

A to nawięcej należy za posłuszeństwo a na straży, bo (260) ogniem z uboży miasto w majątnościach zły człowiek nieopatrzniem (261).

Ale powietrze już o gardło idzie! — i większa szkoda ludzi, niż majątności albo statków. A tak w powietrze sztych naprzód, aby zapowiedzi były karane przed przygodą.

W mieście, w domiech, tak w nocy jako we dnie, żadnych rzeczy nie kupować pokątnie — jedno jawnie na rynku, albo z wiadomością urzędu.

Nikogo nie przyjmować nad zapowiedź, gdyż Pan Bóg człowieku pozwolił opatrności (262). Skoro się co pojawi, nie tać, pod winą nie-miłosierną.

Dla tych, co je zmiasta wyganiają, przed miastem mieć kilka chałup (i do suszenia przedziwo miastu). Tam opatrzyć ony początki, one

(259) Co za przezornego rozumu rada!

(260) To bo ma tu znaczenie więcej wykrzyknik, we niż przyczynowe. — zdarza się ono często w mowie potocznej.

(261) Bardzo ładne a krótkie wyrażenie, zły nieopatrzniem człowiek tj. człowiek zły że nieopatrzony (tj. niezabezpieczający) choęby zład inąd był dobry.

ludzie, obyczajnie pewnymi sługami miejskimi — opatrzyć żywnością, i rzeczy ich, od złodziejstwa; bo złodzieje zawsze powietrze rozmnożą kradzieżą, a łakomi ludzie tajemnym kupowaniem; bo kto taniej przeda- wa. niż to stoi, albo z moru albo złodziej pewny!

Gdy się też już powietrze zajmie, ten urząd, co doma zostawa, ma pilnować, aby od umorków (263) nie łupiono, aby ludzie źli, łakomi, zuchwni nie bywali w gromadzie tak w kościelech jako w karczmach — i na targach. Spisować tych rzeczy nie trzeba, jedno zamykać drzwi, zabijać, — a strzedz tego pilnie.

Kopacze a straż miejska ma być na to zawsze postanowiona wczas — i księża i urząd.

LIST PIĘTNASTY.

Pan, kasztelan, ziemianin, i każdy, tak ubogi jako i bogaty, dojr- zec się ma, bo by największa rzecz, upadnie, gdy około niej nierząd (bo ma tę naturę, choć czego najwięcej wozami, skutą w rządzie nawoźsz nierząd garścią rozniesie — i z pośmiechem nieprzyjaciół, a z żalem twoim szkodę uczyni).

Posłuszeństwo ma być — które pan ma mieć po każdym słudze zawsze. A sługa nic nie ma czynić ani kmiotek, nad wolę jego chcąc. A co pan rozkaże, już z tem drugiego rozkazania nie czeka, ale zaraz uczynić, — bo to już niełaskę przyniesie. Co zacnie się robić, pierwszej dokonć, niż zacząć drugie.

Gdy któremu urzędnikowi czego w pańskiej niebytności ku użyt- ku pańskiemu niedostawa, ma jeden drugiemu oznajmiać i ratować po- trzebami pewnymi do użytku pańskiego — jedno nie do żywności, bo by jeden na drugiego patrzył, a samby się nie starał — byłby nierząd! Wszakże co weźmie, ma to zapłacić, bo po tem poznać, który lepszy gospodarz.

Pan sam iz (264) urzędnikiem mają tego nie tylko in specie ale generaliter na wszystkim strzedz — co się kolwiek doma, rodzi, ucho- wać i zachować ku żywności, aby tego nie kupował, bo to nie tylko szkodę czyni ale i sromotę, co może być darmo, przez niedbalstwo za pieniądze kupować? (A to na rejestr wszystko się pisać nie może, co czas baczemu rozsądkowi wynurzyć może).

To też pan baczyć ma, a urzędnik radzić panu, jako woda nie każ- da jednakich ryb zachować może, tak też nie na każdym polu i nie wszędy jednaki wszelaki pożytek chować się może. Dla tego się z przyrodzeniem zgadzać, i tam to chować, gdzie co tak woda jako też grunt wychować i zachować z przyrodzenia może, bo to pożytek może nagrodzić. A kędy się co lepiej chowa, tam tego więcej chować. Tak że też, siejąc, iz (265) ziemią się zgadzać.

(262) Udzielać prawa i bezpieczeństwa.

(263) Sierot, w ogóle tych co pozostaną po umarłych.

(264) Takie i, z są często w drukach mylnie rozdzielane — a to jest jednoś takie iz za z jest w starostwianiskiem; ruskiem itd, języku. Używane i u nas,

(265) Dowodzi to powyższego zauważania iż w 1szem wydaociu jest z gdy w 3ciem iz.

Pan, których kmiotków nie chce z ubożyć, ma dać im mieć rolę tak wiele, coby używali więcej, niż pan na folwarku, co z dziesięciny pozną. Bo we Włoszéch, kędy zmierzono wszystko, i sprawiedliwości przestrzegają, poddani panu oawają wszystkiego połowicę. To tu też będzie połowica, gdy będą mieć więcej, bo tu dają kmiecie nasi czynsz i dziesięcinę, i pobór i poralne, — a nie dają też z bydła i z domowych rzeczy — atóż się tem narówna połowica.

(Dalszy ciąg nastąpi.)

O UPRAWIE LNU I WYROBACH Z TÉJ ROŚLINY.

(Wyjątek z dawnego rękopismu pewnego Litwina.)

udzielił Adam Mieczynski.

(Dalszy ciąg).

Tarlica walcowa.

Dla uniknienia wad tarlicy zwyczajnej, dla oszczędzenia pracy i robotnika, nakoniec w razie potrzeby wyrobku lnu bez moczuły, urzą- dzić można tarlicę walcową, ze swęgo składu znaną powszechnie.

Robota na tej tarlicy tak się odbywa. Len czy surowy prosto z pola wzięty do wyrobku bez moczuły, czy to wymoczony w moczułe, suszy się zwyczajnym sposobem w suszarni. Dwie osoby zajmują się tarciami: każda bierze po garści lnu lewą ręką za wierzchowinę, prawą ręką ujmuje korbę, przybliżywszy potem koniec dolnej garści do miej- sca gdzie się stykają walce, każda osoba daje mały ruch swojej korbie, jak tylko walce się obracać poczną, w oka mgnieniu garście zostają pochłonięte pomiędzy walce, co się dopuszcza, aż ręce przybliżą się do nich, które ledwie część obrotu zrobią w miarę lnu długości. W ten moment jak się ręka zniża, daje się ruch wsteczny korbom i ręka się po- dnosi, za podnoszeniem się garści. Tak naprzemian kręcąc korby w jedną i drugą stroaę, zniżając i podnosząc ręce lewe ze lnem, wyciera się paździerz aż się osądzi tego potrzeba. Uważać tu należy że nasam- przód walce oddalają się nieco od siebie za pomocą szrub i tym razem przeciera się len z grubą potem ściskają się, i powtórnie na czysto len się wyciera. Takie postępowanie usparza robotę i machina się nie psu- je. Cała umiejętność zależy na jednoczasowem dawaniu ruchu obu korbom, na jednostajnym ponrzeniu i podejmowaniu garści lnu, na- ostatek na wydzierżgiwaniu paździerza które się robi pociągając wolno garść w górę idącą, jednak z ostrożnością aby nie kłaczyło się włókno u dołu i uienawijały się kaliwa na walce, dla tego mocno ręką lewą i równo trzymać należy. Po wytarciu pokaże się włókno w spłaszczo- nych pasach łyka, żadnej kosmaczyny nie mające. Chcąc więc obejść się jeszcze bez trzepania takiego włókna, dość jest przeciągnąć przez grzebień żelazny, szeroki cali 12. mający we trzech rzędach zębów 32, rząd od rzędu na cal 1 i pół, ząb od zęba na cal odległy. Zęby śre- dniego rzędu w liczbie 10 stoją na liniach przedzielających na pół odle-

głość zębów dwóch skrajnych rzędów, długość zębów cali 2 1 pół grubość jak brentnale. Za zwyczaj kawał deski temi ćwiekami nabity tworzy takowy grzebień. Jest on nie ruchomy, czyli chesze się na nim jak na krempii.

Do wynalazku tej maszyny posłużyły mnie wzory pp. Leé, Brolles, Christian, i Knuth który raczej sprostowaniem ich zawitych i drogich tarlic nazwać się powinien. Postrzegłszy bowiem korzyści z tarlic walcowych, starałem się prośbą, stosowną do naszych potrzeb ułożyć, Można z niej nawet koła zębate i sześciernie wyrzucić, dla uniknienia wydatków, a prosto korby do końca każdego walca przytwierdzić, niestraci przez to ona na doskonałości, tylko powolniej i z większem siły robotników natężeniem; będzie tarła.

Namieniliśmy że ta maszyna służyć może do wyrobku lnu bez moczuty, około którego jak chodźć, znajdzie czytelnik niżej na swoim miejscu, tu tylko wypada namienić, że i tarlica prosta len wysuszony, snrowy dobrze wytłamać potrafi, który po tym wyrobku iść musi na grzebień tu świeżo opisany i znowu do tarlicy węższej, o której niedawno mówiliśmy i jeszcze raz na grzebień. Zostanie wprowadzie jeszcze dość październia, który aż po przejściu przez blech pod szczotkami się wyczyści zupełnie.

O wyrobku lnu bez moczuty.

Dajmy że mamy pewność najlepszego lnu z pola zbioru, ileż tu nam jeszcze prac i trudów pozostaje, abyśmy w równej nadziei byli o włóknie naszym! Czy użyjem śliszcza bez moczuty, len będzie niechybnie brakowny, czy użyjem samej tylko moczuty, jak po wielu miejscach się dzieje; wystawim len na przypadek przemoknienia i zaschnięcia się powłók na łuku kolorowych. Czy użyciem moczuty i śliszcza razem, jak eśmy tu za nieodbitą potrzebę, osadzili, będziemy musieli nie jedną krytyczną chwilę uprzedzać, nie licząc pomnożenia roboty, abyśmy nie zepsuli całego plonu. To mając na uwadze starano się rzeczzone niedogodności i pilne czuwania, uprzętnąć, przez wyrobek lnu bez moczuty, a przytem rachować włókno przy większej mocy, jaką by mieć, mogło po przejściu któregośkolwiek z wymienionych dopiero działań. Piękna to w prawdzie obietnica i korzyść z niej nie mała, przecież na nieszczęście trudności w tym wyrobku napotykanne, wielce odrażają nie jednego przedsięwzięcę. Wynajazkiem takowym wstawili się panowie Leé, Brolles, Christian i Knuth. Sami oni po większej części skutecznie działania swoje, rękodzielnicy i przedsiębiorcy prywatni mało się chwytali ich sposobem i nie wiem dotąd czy kto z pożytkiem ich się trzyma. Przebieżmy na prędce te okrzykane pochwalnie w pismach publicznych metody, a dopiero, czego się trzymać osądzmy.

Sposób angielski pana Leé, który brał cudze lny do wyrobku i potężnie sobie kazał płacić, narobił wiele na obu ładach hałasu, rozestane próbki lnu po wielu miastach Europy zadziwienia były przedmiotem. Cały jednak postęp działania pozostał własnością wynalazcy i niema nadziei aby się kto o niego kusił. Zależy bowiem na za witym mechanizmie, trudnej manipulacji, tysiącznych rzeczach: od wp rawy i szczególnej nauki zależących, a obejmując sztuczną moczutę w ługach, wodach, mydlinach, nie może się właściwie nazwać wyrobkiem bez moczuty chyba kosztowną chemiczno-mechaniczną ciekawego doświadczacza operacją.

Sposób pana Brolles, na podobnej teorji oparty. chociaż ułatwia nieco działanie. lubo materiał przy większej mocy zachowuje, przecież nie tyle korzyści przynosi aby się nakład, na maszyny, robotnika i wymywania nałgrażać. W razie niedostatecznej znajomości lub niezręczności robotników, wystawia len na zupełne zepsucie. Trudność sama w znalezieniu rzemioslnika, któryby należycie urządził maszyny, niedostępnym sposob ten dla nas czyni.

Sposób pana Christian, francuzkim nazwany, z wielką chwalebą rozgłoszony, stał się materją mnóstwa rozprawiań teoretycznych pisarzy. Szkoda tylko że tytuły tych pisemek, obiecują więcej niż jest w rzeczy samej. Pan Chrystjan przytem moczy swój len i bardzo sownie moczy. bo w kąpielach kosztowniejszych, jak u nas, nad sam materiał. Dopieroż pójdźmy do maszyny jego, czyli tarlicy, ten mechanizm tylko po wielkich rękodzielnicy być może urządzonym, z przyczyny rzeczy osobnych warsztatów potrzebujących, koszt więc na nią niezmierny w stosunku do jej posługi w samym Petersburgu kosztuje ona, licząc na naszą monetę złp. 1348 gr. 10 na miejscu, bez kosztów przewozu. Niechże się autor chlubi swoim szczęśliwym wynalazkiem, niechże-go zalecają, jego stronnicy teoretyczni, do wycierania lnu nawet po uaszemu moczonego, gdy się sami przekonali o niedorzecznościach kąpeli autora, ja się nie poweżę naszym gospodarzom, ani metody. ani tarlicy pana Christian zalecać, przestraszony będąc i mnóstwem manipulacji i ogromnością nakładu.

Czwarty sposób jest wynalazku pana Knuth obywatela blisko Magdeburga mieszkającego. Jego tarlica walcowa, ma trzy walce, dwa równej średnicy, trzeci dwa razy większy, który tamtych daje obrót za pomocą jednej korby. Walce są rynowane. Len bez żadnego poprzedniego przygotowania, suszy się, przeciąga się między dwoma mniejszymi walcami dopóty, aż się całkiem oczyści z październia. Pozostałe części jego jeszcze się oczyszczają osobnymi szczotkami żelaznymi. Przeciąga się znowu przez walce i wychodzić ma z tej roboty zupełnie zdalny do przędzy. Lecz twardy jeszcze będzie, przeto chesze się jeszcze najmocniejszymi szczotkami przez co nabierać powinien takiej miękkości i jedwabistości jak len moczony. Poczem autor: bieli we włóknie lub w przędzy za pomocą moczenia w ługu przez godzin 12 pierze przed i po moczeniu. Naostatek w mydlinach zrobionych z mydła czarnego zamacza przez godzin 12, pierze i suszy na sznurach. Jakkolwiek ten sposób jest prostszym, łatwiejszym i oszczędniejszym od poprzedzających nie mogą ręczyć za doskonałość maszyny pana Knuth, ponieważ spieranie się rębów w walcach od jednej korby poruszanych zatrudnia robotę i ledwie że wcale nieużyteczną maszynę robi. Z tego wnoszą że za pospiesznie w pismach publicznych ogłoszony, a sam wynalazca zapewne później inaczej swój mechanizm urządził. Do tego, moczenia pana Knuth narażają na zwątlenie materiał nie mało częste prania na kłaczenie się włókna, a nicie na platanie się zbytecznie.

Nie jestem jednakże przeciwnikiem upartym wyrobku lnu bez moczuty, owszem przekonany z własnego doświadczenia o korzyściach ztąd pochodzących. chciałbym w pewnym zdarzeniu zalecić taki wyrobek. Sprostowawszy zawite działania i zastosowawszy do naszych okoliczności, podam czytelnikom naszym ten sposób.

Niezawodną jest prawdą że len wyrobiony bez moczuty i ubielony

